

*Хроніка, розпочата того дня,
коли Берлін уперше поглянув у вічі війні*

П'ятниця, 20 квітня 1945, 16 година

Так, війна суне на Берлін. Те, що вчора було тільки далеким гулом, нині переросло в безперервний гуркіт. Люди вдихають рев зброї. Вухо глухне і чує тепер тільки постріли найбільшого калібрі. Вже давно не розрізнити, куди стріляють. Ми живемо, затиснуті в кільце збройних дул, яке щогодини звужується.

А поміж тим — години зловісної тиші. Несподівано настає весна. Чорні згарища поселень раптом накривають ароматні хмари бузку з покинутих садів. Акацієвий пеньок перед кінотеатром піниться зеленню. Мабуть, якось між сигналами тривоги власники зуміли дістатися до своїх земельних ділянок, адже вздовж Берлінерштрассе то тут, то там видно свіжоскопану землю. Тільки птахи не довіряють цьому квітневі: на ринвах нашого дому — жодного горобця.

Близько третьої до кіоска під їхав газетяр. Його вже вичікували зо два десятки людей. Він миттю розчинився серед рук і мідяків. Герда, консьєржева дочка, роздобула кілька «вечірніх випусків» і один дала мені. Це вже й газетою не назвеш — просто екстрений випуск на одному аркуші з текстом із обох сторін і ще доволі вологий. Спершу я прочитала звіт Вермахту. Назви нових населених пунктів: Мюнхеберг, Зелов, Бухгольц. Звучить до ділька близько, ніби вже під Бранденбургом. Швидко

проглянула новини з Західного фронту. Що нам тепер до нього? Наша доля суне зі Сходу і змінить наш клімат не менше, аніж свого часу льодовиковий період. Чому? Люди катують себе безглуздими запитаннями. Я ж хочу думати лише про сьогодення, про найнагальніші справи.

Навколо кіоска — групи людей, бліді обличчя, перешіптування:

«Ну, хто б міг подумати».

«Хоть капля надії у всіх ще осталась».

«Ну що з нас, нещасних, взяти?»

А про Західну Німеччину: «У них уже все добре. Вони вистояли». Ніхто більше не вживає слова «росіяни»: губи його не пропускають.

Підіймаюся в мансарду. Це не мій дім. Дому в мене більше немає. Власне, й та мебльована кімната, яку рознесло бомбою, теж не була моєю. Хоча останні шість років я вдихала в неї своє життя. Наповнювала книжками, картинами й сотнями речей, якими обростаєш мимоволі. Моя морська зірка з останнього мирного літа в Нордернай. Килим, який Герд привіз мені з Персії. Погнутий будильник. Фотографії, старі листи, цитра, монети з двадцятьма країн, почате плетиво — всі пам'ятки, шкірки, шкаралупки, нашарування, милий непотріб прожитих років.

Тепер, коли нічого більше немає і в мене залишилася тільки валіза з купкою старого одягу, я почиваюся голою і легкою. Нішо не є мені належним, а тому мені належить усе — скажімо, ця чужа мансарда. Точніше, не така вже й чужа. Власник квартири — мій колишній колега. Раніше я часто приходила сюди в гості, ще до того, як його призвали. Ми здійснювали бартер, як того вимагав час: його данські рибні консерви — на мій французький коньяк, мое французьке мило — на панчохи, які йому провезли через Прагу. А щойно мені вдалося передати йому звістку, що в мій дім влучила бомба, він дозволив мені сюди вселитися. Востаннє новини від колеги надходили з Відня, де він отримав посаду в підрозділі цензури Вермахту.

Де він тепер? Хай там як, на житло під дахом зараз немає особливого попиту. Дах, до всього, протікає, бо цегла десь розбита, а десь узагалі випала.

Тут, нагорі, я не знаходжу спокою, але й дали нинаю трьома кімнатами. Я систематично перевірила кожну шафу і шафку в пошуках того, що могло би придатися (себто єстівного, питного, пального). На жаль, майже нічого не знайшла. Мабуть, пані Ваєрз, яка раніше тут прибирала, вичистила все до мене. Тепер усе належить усім. Люди більше не прив'язуються до речей і не бачать великої різниці між своєю і чужою власністю.

У щілині шухляди я знайшла лист, адресований власникові квартири. Було соромно, але я все ж його прочитала. Пристрасне любовне послання,— я спустила його в туалет. (Поки що в нас майже без перебоїв є вода.) Кохання, страждання, муки, зітхання. Які далекі, чужі слова. Звісно, вишукане й вибагливе любовне життя треба регулярно й належно підживлювати. Моїм осердям, доки я пишу ці рядки, є живіт. Усі мої думки, почуття, прагнення та сподівання беруть початок від їжі.

Дві години потому. Газ горить тонким, дедалі слабшим полум'ям. Вже кілька годин на ньому варяться картоплини. Найжалюгідніші кормові картоплини в країні; вони розкришуються на місиво і мають присмак картопну. Одну з них я проковтнула напівсирою. Від самого ранку я напихаю шлунок. Отоварила в Болле блакитні талони на молоко, які Герд подарував на Різдво. Дуже вчасно. Продавчина вилила мені рештки, перехиливши бідон. Каже, більше молока в Берлін не привезуть. А для дітей це смертельний вирок.

Кілька ковтків я зробила вже на вулиці. Вдома ж напхалась якоюсь крупою, а навздогін закинула ще скибку хліба. Теоретично я з'їла більше, ніж за весь останній час. Але фактично мене мучить тваринний голод. Від їжі я зголодніла більше, аніж будь-коли досі. Не маю сумніву, що цьому є якесь наукове пояснення. Може, їжа стимулює шлункову секрецію і спонукає шлункові

соки вимагати ще більше харчів. А коли шлунок нарешті запускається, той крихітний запас уже переварився. Тоді він починає бурчати.

Перебираючи вбогу книжкову колекцію господаря (я знайшла там і цей порожній зошит, у який зараз пишу), натрапила на роман. Середовище — англійська аристократія. І там є, скажімо, таке речення: «Він окинув оком неторкнуту трапезу, підвівся і пішов геть...» Я вже була на десять рядків нижче, але мене, наче магнітом, тягнуло назад до того речення. Я перечитала його добрих разів десять і впіймала себе на тому, що шкрябаю при цьому літери нігтями, так ніби можу буквально видряпати ту неторкнуту трапезу — вище містився її детальний опис — із нещасної книжки. Ознака божевіля. Початок легкого голодного марення. Шкода, що не можу перечитати про це в романі «Голод» Гамсунна. Навіть якби мою кімнату не рознесло бомбою, книжки в мене більше нема. Понад два роки тому хтось витягнув її в метро з сумки для закупів. Вона була загорнута у повстяну палітурку. Злодій, мабуть, вирішив, що це папка з харчовими талонами. Бідак! Як же він, мабуть, засмутився! Та ця історія сподобалася б Гамсуну.

Зранку в пекарні ділилися плітками: «Коли вони прийдуть, то позабирають із домів усе єстівне. Нам не залишать нічого. Вони домовились, що німці голодуватимуть два місяці. В Силезії люди вже блукають лісами й викопують корінці. Діти мрут. Старі жеруть траву, як худоба». Ось вам і vox populi, — насправді ж нічого не відомо. На сходи вже ніхто не кладе газету *«Völkischer Beobachter»*. Пані Ваєрз більше не приходить, щоб за сніданком зачитати мені заголовки про згвалтування. «Згвалтували сімдесятілітню жінку. Над черницею поглумилися двадцять чотири рази». (А хто рахував?) Ось які заголовки. Чи мають вони спонукати до якихось дій берлінських чоловіків, чи, може, здатні захистити й уbezпечити нас, жінок? Просто смішно. Насправді вони лише спонукають тисячі й тисячі безпомічних жінок і дітей тікати